

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De Nieuwe En Naauwkeurige Neederlandse Hovenier,
Onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een
Thuin, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen
wel zal aangeleid, en hoe de Boomen aan ...**

Te Leyden, 1735

Erste Deel

[urn:nbn:de:bsz:31-139361](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-139361)

EERSTE HOOFD-STUK,
 HANDELENDE VAN
 FRUIT-BOOMEN, enz.
 VOOR EERST.

*Hoe noodig het voor een Hovenier is, die een Tuin, of Hof
 wil aanleggen, dat hy bequame kennis hebbe van't
 geen daar in moet waargenomen werden.*

WY geven aan onze Land-aart dezen NIEUWEN HOVENIER in handen, waar uit alle de geene, die maar eenige lust of liefde by zig heeft om het wel en verstandig Hovenieren te leeren, of het zelve wys te werden, die doorleeze dit Boek met aandacht en een goed oordeel, en wy twyffelen geenints, of veele zullen hier door opgewekt werden, om zyn Hof of Tuin met meer Pleizier te Regeeren, en die te bezitten.

Het Hovenieren, waarlyk, daar steekt Pleizier en Verdriet in; dog 't vermaak gaat zo zeeker, voor die verstandig en arbeidzaam is, als d'ongeneugte onvermydelyk moet volgen voor de Luyards en onbedrevene.

Dat zo zynde, moet elk toestaan, dat men verschoning, nog beklagens waardig is, zo men in plaats van uit zyn Tuin al het voordeel te halen dat men zig verbeelde, zo ongelukkig werd van niets te hebben als de kosten, schade, weérzin, en reeden van misnoegen enz. terwyl anderen, met wat te kunnen doen, al die ongemakken vermyd hebben, ook vol op, de zoetigheden daar van genieten, waarom het dan volstrekt nootzakelyk is, indien eenig Liefhebber een Tuin wil houden als een ding dat hem welvoeglyk, en vermakelyk is, dat hy zig oeffene in 't Hoveniere, of hy moet 'er niet eens om denken.

A

Ik

DE NIEUWE, EN NAAUWKEURIGE

Ik verzekere hem dan dat het ligt genoeg valt, zo veel kennis te bekomen, als 'er redelykerwyze vereischt werd; op dat hy zig bevryde voor ongeneugte; en met eene in staat gerake, om te krygen dat hy zoekt.

Maar zo 't waar is, dat men gemakkelyk tot zo veel waarachtig plezier geraken kan, (gelyk ik klaar zal aantonen,) vraag ik, of er dan geen reden is om te besluiten, dat, wanneer men zig met Tuinen wil bemoeien zonder genoegzame kennis te hebben van het Hovenieren, men al d'onlusten verdiend, die menigvuldig veel zyn, in plaats van de oneindige geneugten te genieten die het zelve kan geven, en dat 'er derhalven te regt gearbeid moet werden, om de kennis te krygen die daar toe van noden is.

TWEEDE HOOFDSTUK.

In gevolg van dien eersten grondregel, dat een goed Tuinier alle vlyt moet aanwenden om afgeregt te werden in het Hovenieren, onderstel ik nog deze, dat, zo 't hem ongelegen komt, zig meester in die konst te maken, (dat juist zo niet nodig is) hy zekerlyk mag geloven, genoeg te weten voor zyn gebruik; dat 's te zeggen, om met een goed oordeel te kunnen ordonneren wat 'er voornamelyk in zyn Tuin te doen is; en te beletten, dat zyn Tuinman hem niet geduurig misleide; behoudens dat hy een goede bevatting hebbe van de navolgende Artykelen.

Eerst, aangaande d'Aarde, in haar hoedanigheid, nodige diepte, het spitten en delven, mesten, en in wat stant een voordeelige Tuin moet gehouden werden.

Ten tweeden, om de Boomen behoorlyk uit te kiezen, het zy nog op 'er Stam in d'Enteryen, of alreeds daar van daan genomen; dat hy de beste soort van vrugten in elk saizoen by haare namen weet, dat hy die kenne, en ten naastenby 't getal van elks na zyn behoefte en de ruimte van den Tuin kan dragen; dat hy de Boomen aan top en wortels weete te behandelen eerze weer in d'Aarde gezet werden, en vervolgens die op een nette maat en wydte kan planten en plaatsen; dat hy juist niet al de reegels van het snoeyen ken-

ne

valt, zo veel kon
t werd; op dat h
staat gerake, omz

tot zo veel wanch
aantonen,) vrag
dat, wanneer men
gname kennis te heb
n verdiend, die mo
lige geneugten te ge
thalven te regt ger
die daar toe van to

t een goed Tuinier
werden in het Ho
m ongelegen komt,
zo niet nodig is)
voor zyn gebruik;
konnen ordonneren
en te beletten, dat
behoudens dat hy een
ykelen.

igheid, nodige dapp
t kant een voordeelige

uit te kiezen, het zy
daar van daar genomen,
kizoen by hare namen
't getal van elks na zyn
dragen; dat hy de Bo
len eerst weer in d' d
nette maat en wyde k
gels van het snoeyen k
te

NEEDERLANDSE HOVENIER.

3

ne, maar altoos de voornaamste, zo aan Heiningen als Lattingen; dat hy eenige takjens, die te weelig wassen, weet af te knypen; Boomen, die teegen de muur aan moeten, netjes te leggen; en dat al te wild door malkanderen groeid, tetoppen; kort-om, aan elks de fraayigheid na zynen eisch weet te geeven.

Ten derden, om de Fruiten schoon voor den dag te doen komen, omzigtig te plukken, en op zyn pas te doen eeten.

Ten Vierden, om allerley slag van Vrugtboomen te Enten, 't zy in de reine lucht, 't zy in de Queekeryen; den tyd wanneer, en de wyze hoe.

DERDE HOOFD-STUK.

EERSTE ARTYKEL.

Van de Aarde.

Een goede Tuingrond, en inzonderheid voor Vrugtboomen, kend men, indien voor Eerst; al wat d'Aarde daar in voortbrenge van haar zelve, of door aankoking, schoon en tierig is, overvloedig; en dat men 'er by gevolg niets in vind dat dun en gering is, als het grof en groot moest zyn; niets dat geel is, als het groen moest wezen.

Ten 2. zo die Aarde, als men 'er een hand vol van ruikt, geenerley kwade lucht van zig geeft.

Ten 3. dat ze ligt bewrogt kan werden, en niet al te steenagtig valt.

Ten 4. zo ze roerbaar in 't behandelen is, en niet te droog nog ligt, gelyk de Veengronden.

Ten 5. zo ze niet te vogtig is, nog te zwaar, gelyk die na de modder, of te zeer na de Katte-kley wil aarten.

Eindelyk ten opzigt van de couleur, zo is zwartagtig grys de beste; echter is 'er roodagtige die wel tierd, ik heb ze nooit heel uit den witten gezien die deugdzaam goed was.

T W E E D E A R T Y K E L.

Over de diepte van d'Aarde.

Onder den oppergrond, die goed gelykt, moet twee of drie voet Aarde zyn, eveneens als de bovenste, eene opmerking van aangeleegentheid, en daar men zeker in gaan moet door het uitgraven, ten minsten op 5. of 6. verscheide plaatsen.

Die het ondieper aanleid vind zig bedrogen, vooral met Boomen, en Planten die lange wortels schieten, als Artischokken, Bietkroten, Slangenkruid, Pinsterkaken enz.

D E R D E A R T Y K E L.

Van 't Spitten.

Dat moet hoe meer hoe liever, en ten opzigt van Boomen voor 't minste viermaal 's Jaars gedaan werden, als in de Lente, te St. Jan, in 't leste van Augustus, en effen voor de Winter; altoos men moet nooit lyden dat d'Aarde braak en vol onkruid leid, nog plat betreden zy, nog bezet is met waterplassen; het is zeer vermakelyk voor 't oog als men ze nieuw omgespit ziet.

Kleine dunne planten, by voorbeeld Aardbeyen, Zuikeryen, Latouw enz. moeten dikwils uisgewyd werden om beeter te groeyen.

V I E R D E A R T Y K E L.

Van 't Mesten.

Verrotte Mest van allerley gedierte, Paarden, Eezels, Koejen, Kalveren enz. is uitneemend goed om de Aarde te Mesten die tot Moeskruiden werd aangeleid; Schaapen-mest heeft meer zout in als d'andere, en derhalven moet men ze dunder strooyen, zy is bykans als Mest van Kuikens en Duiven; maar ik
oor-

moet twee of drie voet
e, eene opmerking van
gaan moet door het ui-
plaatsen.

en, vooral met Boomen,
Artichokken, Biet-

ligt van Boomen voor
als in de Lente, te
vor de Winter; altoos
ol onkruid leid, nog
ffen; het is zeer ver-
pit ziet.

beyen, Zuikeryen,
om beeter te groeyen.

Paarden, Beets,
d goed om de Aarde te
Schaapen-mest beest
moet men ze dunner
en Duiven; maar ik
or-

NEEDERLANDSE HOVENIER.

5

oordeel het ongeraden die te gebruiken, om het Ongedierte daar ze
vol van zit, en dat doorgaans de planten beschadigd.

Mest van Blaaden die ter deegen rot zyn, is van weinig nuttig-
heid, als om het nieuwgezaaide te bestrooyen, en te maken dat den
reegen of het begieten de boven-grond niet al te veel doorwaterd,
en het zaad moeite hebbe van op te komen.

Alle vrugt die in den Moestuin geplukt werd, wil veel Mest
hebben, Boombeddens weiniger, of zo 't zware Kley is, niet
met al.

De bovengrond is d'alderbeste om Mest te leggen; het slegtste
van de Kuilen is onder in de diepte.

En die kuilen kan men goed, nog welgemaakt noemen, zo ze
ten minste niet zes voet breed, en drie diep zyn.

VYFDE ARTYKEL.

De schikking van Vrugt- en Moes-tuinen, houd ik in 't alge-
meen de beste en gemakkelykste voor den Hovenier; als zy,
zo veel moogelyk is, gedaan werd met vierkante en welgeleide
parken, zodanig dat ze wat meer lengte als breedte hebben; ge-
lyk ook de breedte der paaden gefatzoeneerd moet werden na haare
lengte, zo wel als na 't geheele bestek van den Tuin.

De smalste paden moeten niet minder als 5. of 6. voet breed zyn;
en de breedste, al waren ze nog zo lang, nooit boven drie, of vier
roeden ten uitterste: het schynd afzigtig als men de vierkanten ruimer
maakt als van vyftien tot twintig roeden, op een stant wat meer
of minder van malkander; van tien tot twaalf, en van veertien tot
vyftien roeden is genoeg: en dat moet alles getchikt zyn na de ruim-
te van den Moes-tuin in hem zelve.

De tusschenpaden voor 't gemak en gebruik, moeten ontrent een
en een half of twee voet breed zyn.

SEKSTE ARTYKEL.

Van dit Hoofdstuk, dat de kennis der Vrugt-boomen behelsd,
die men planten moet, is het genoeg en ook nodig dat men

A 3

wete,

weete, dat een Boom waardig om gekoozen te werden, als hy nog in den Enthof is, glad en blinkend van bast moet zyn, en zyne jaarige uitspruitzels lang en fris, want de andere blyven gemeenlyk Quarrels of Onderblyvers.

En is hy reeds al uit de Aarde, zo moet hy behalven het voorige schoon en gaaf van wortels weezen, die naar maate van de Stam, taamelyk dik zyn; ik neem nooit Boomen die bykans niets hebben als Veezelworteltjes.

Perzikken en Abrikozen, van een Jaarige scheut, (mits dat het uitspruitzel schoon is,) zyn beeter als de twee of meerder Jaarige; en men moet hier nog naaukeuriger, met Perzik als Abrikoos te werk gaan, en nooit een Perzik neemen die omhoog aan de Stam niet schoon, gezond, en volkoomen van rontbotten is; als die Stam een goede duim dik is, of wat meer, moet menze byzonder waardeeren.

Perzik op Amandel neemt beeter op in drooge en ligte gronden, als die zwaar en vogtig zyn.

Met die op Pruimen geoccculeert zyn, is 't vlak het teegendeel.

Alderley ander slag van laage Boomen moeten van onder twee of drie duim in 't rond dik weezen.

Alleen den Appel op Paradys is een duim overgenoeg; voor Stamboomen moeten ze vyf of zes Duim van onder dik zyn, en vyf, zes of zeeven voet hoog.

d'Enting van laage Boomen moet twee of drie vingerbreed boven d'Aarde geschieden, en als zy begroeid is, dat 's een teeken van kragt in de Stam, en van de voorzorg en 't belcid des Hoveniers die ze heeft aangekweekt.

Alle Peeren aan Heiningen en aan lattingen, tieren zo wel op tamme Stam als op Quee; maar men moet ze niet als op tam hout neemen in ligte Aarde, of die van middelbaare deugd is, dog op Quee, zyn ze draagbaarder, maar duuren zo lang niet.

De Winterpeer Bon-Chretien, aan heggen of lattingen, krygt op tamme Stam bezwaarlyk de geele en bloozende koleur, die men daar in wenschen zoud; maar men moet ze op Queen hebben, en dan draagen ze ook zo veel eer.

De Virgoulé en Robyn willen op tamme Stam zelden vrugtbaar werden, maar voor dat kwaad is raad, zy geeven wissel en rasser Vrugt op Quee.

Ber.

EURIGE

werden, als by
voet zyn, en
blyven gemeinlyk

halven het voor
ste van de Sta
kans niets hebbe

ur, (mits de be
meerder Jurg
als Abrikos te
g van de Sta
ten is; als de
menze byzo

lyge gronden,

het toegendeel
n onder twee of

genoeg; voor
ik zyn, en vyf,

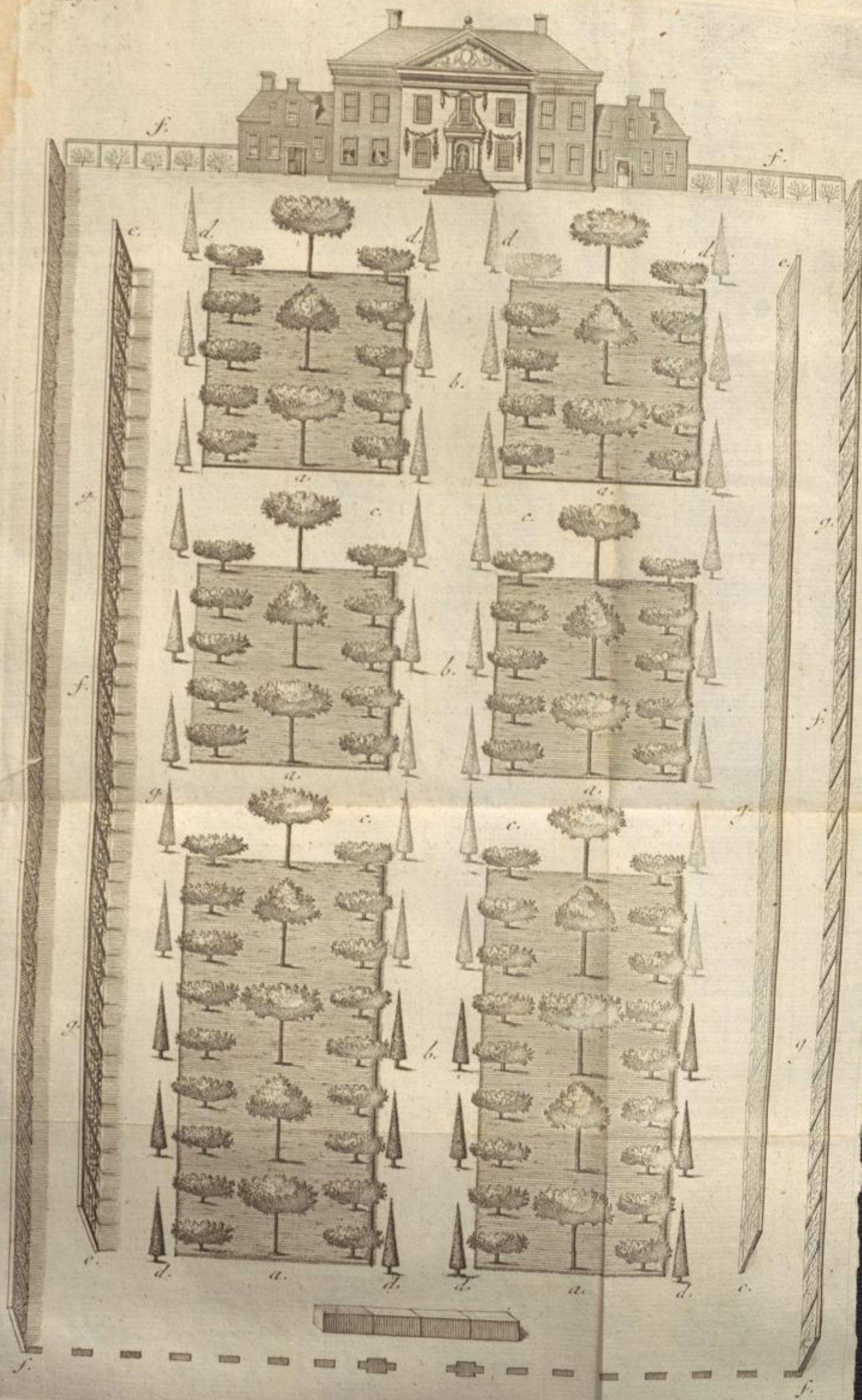
ingenbreed boe
at 't een teeken
heid des Hov

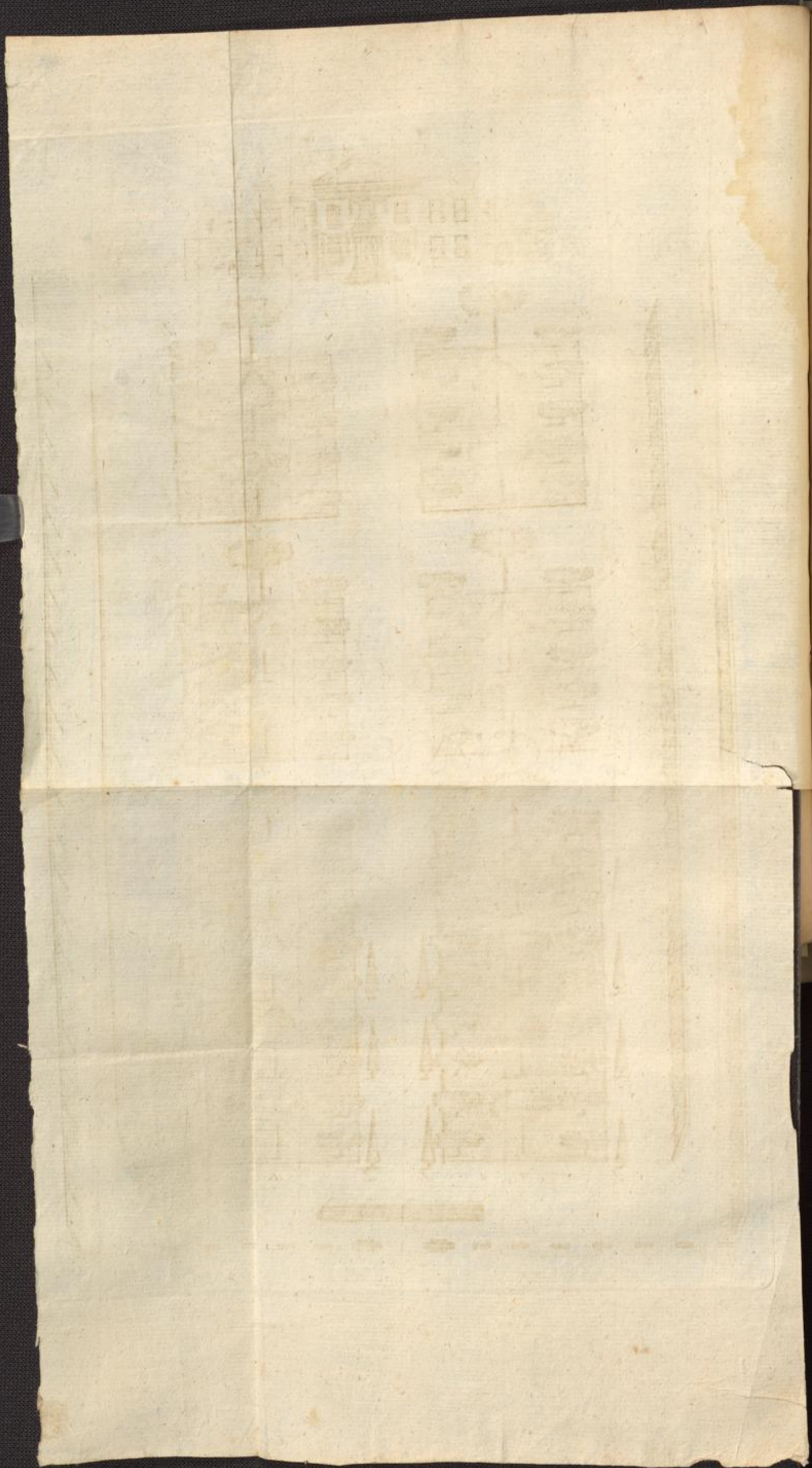
ieren zo wel op
als op tam boe
leug is, dog op
niet.

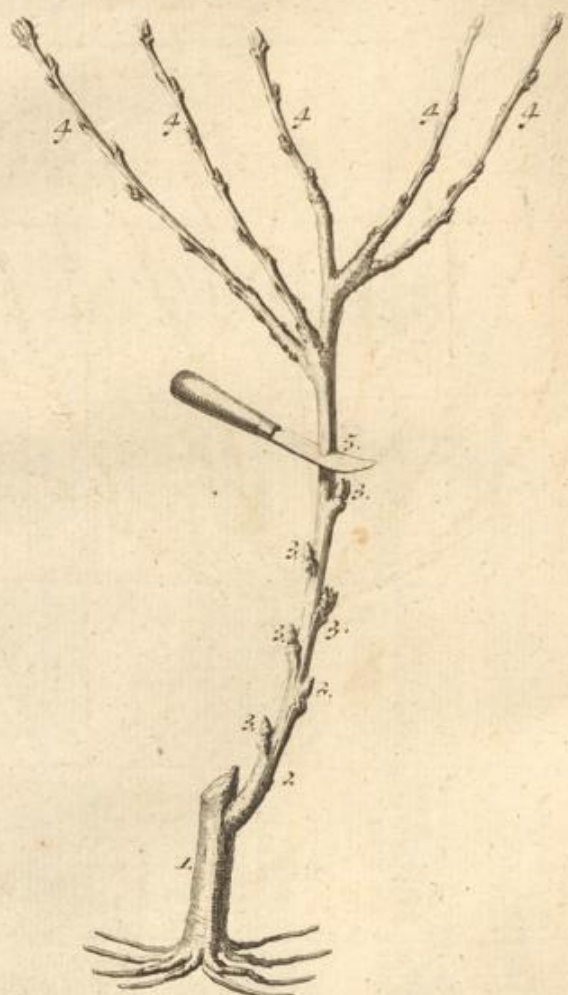
latingen, kryg
koleur, die me
geen hebben, o

zekten vrugter
en wifler en ralle
Be-

Fig. 6.

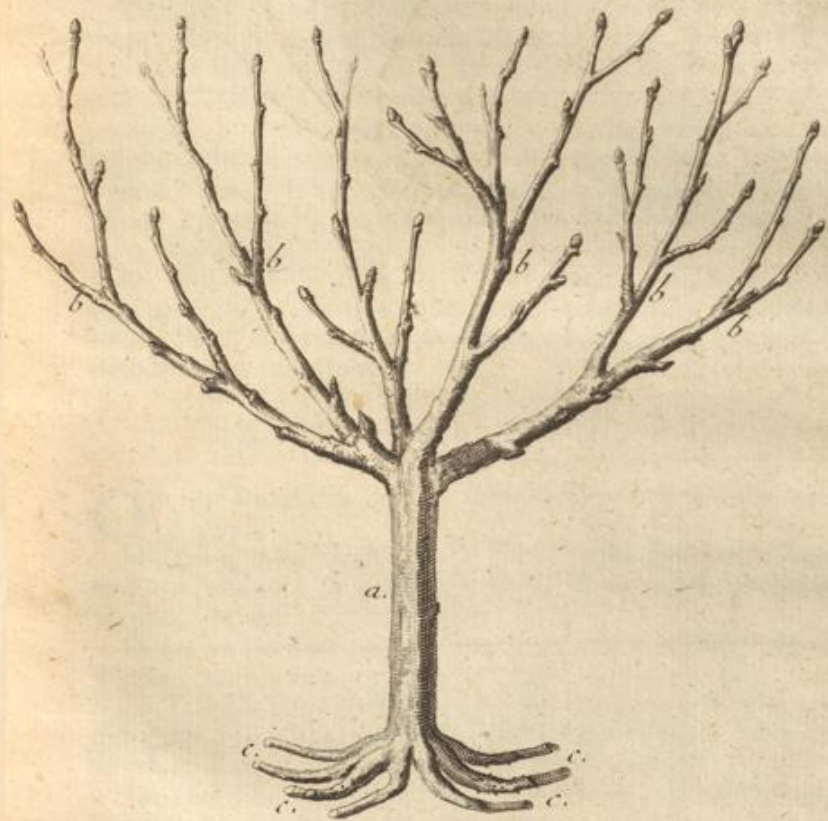

1. de Prain of Abricoos daar de Persik op staat.
 2. de Doorgeschote Occulatie.
 3. de Reinde Botten daar de takken uit moeten komen.
 4. de Bozenste takken, van de Occulatie nu doorgeschoten.
 5. de Plaats, daar die met het Mes werd afsnijden.

Faint, illegible handwritten text, possibly a botanical description or a list of items.

a. de Boom.
bb. de Takken.
cc. de Dikke Wortels van haar
onnutte over malkanderen
lopende hair wortels nu berooft.

erfijk op staat.
mit moeten kon
de nu de crake
werd amsjante

[Faint, illegible handwritten text or bleed-through from the reverse side of the page.]

NEE
Bergman
in hemogen ;
Men moet de
deere; de beffe
Pore fms Peau
tu, de Robyn
en Salviat; de
motten, Ver
Loize bonne;
Elpine, Amb
mar, Bogy, S
De Belle G
de grauwe en
lets, Aagen, G
de andre hier m

Z
Om een Bo
re plant.
Moezen myn
en niet behou
joghe, die let
Deze vallen
Eude, men
De Langhe
gen ium v
beyen en Ka
De teeder
genoeg, na
Eene kring
beganen te v
Sam xyn,
nen van een
twee of drie
tije, ik heb
in der daad

Bergamotten, en de kleine Muskaat-peer, neemmen niet wel op in heiningen; voor als niet in vogtige gronden.

Men moet de voornaamste soort van Peeren kennen, en dat zyn deeze; de beste Soomerpeer is de kleine Muskaat, Kuiffé Madame, Poire sans Peau, de groote en kleine Blanquettes, en de Langstaarten, de Robyne, Cassolette, Bon-Cretien misqué, le Rouffelet, en Salviati; de voornaamste Herfstpeeren zyn de Beurré, Bergamotten, Vertelougué, Crasane, Muscaat-Fleury, Lanzac, en Louise bonne; de beste Winterpeeren, de Virgoulé, le Chasserie, Espine, Ambrette, Saint-Germain, Bon-Chretien d'Hyver, Colmar, Bogy, Saint-Augustyn, en eenige Martin-secs.

De Beste slag van Appelen zyn de Calvilles, zo roode als witte, de graauwe en witte Renetten, al de Courpendus, en les Fenouillets, Aagten, Goud-pippingen, Passépomme, Princeffe noble, van de andere hier na breeder.

Z E V E N D E A R T Y K E L.

Om een Boom van top tot wortel wel te behandelen, eer men ze plant.

Moeten myns oordeels, als de Hairwortels afgesneden werden, en niets behouden als eenige van de dikste wortelen, en vooral de jongste, die leest geschooten zyn.

Deeze vallen doorgaans roodagrig en van leevendiger koleur als d'oude, men moet ze korten naar maate van 'er dikte.

De Langste aan kleine Boomtjes moeten niet booven agt of neegen duim zyn; van Stamboomen omtrent een Voet. Aan Moerbeyen en Karffen moogen ze wel iets langer blyven.

De teederste worteltjes is een, twee, drie, en vier duim overgenoeg, na dat dezelve dik of dun zyn.

Eene kring van wortels is alleen genoeg, zo ze volkoomen goed beginnen te werden; dat is, als 'er vier of vyf wortels rondom de Stam zyn, en vooral, indien ze bykans als zo veel getrokken lynen van een middelpunt na den cirkel loopen; zelf zyn 'er maar twee of drie, van deegelyke deugd, beeter als twintig middelmatige, ik heb dikwils Boomen geplant met eene enkele wortel, die in der daad quikgoed waaren, en zy hebben wel opgenoomen;
men

men ziet wat een kring van wortels is in het Tractaat van de Tuinbeddens, daar ik 'er te dien einde platen van heb doen snyden.

A G T S T E A R T Y K E L.

Om wel te planten moet men een drooge tyd waarnemen, waar door de Aarde ter deege droog zynde, rondom de wortels doordringe, en 'er niet een soort van kalkagtigheid daar door ontstaan zoude, die met 'er tyd verhardende, het groeyen en uitkoomen van nieuwe wortels beletten zoude.

Het Saizoen om te planten is goed van 't begin van October, of November af, tot het lest van Maart toe, zo de Vorst het niet belet; maar daar leid aangeleegen dat men in drooge gronden plant van October, of November af; en in vogtige is het beeter tot het begin van Maart te wagten.

De stant der wortels vereischt, dat het uiterste einde van de laagste niet dieper als een goede voet in d' Aarde koome; te weeten in natte en laage Landen; en de bovenste met twee of drie duim Aarde overdekt zy; men kan ook, zo d' Aarde droog is, die booven de wortels ophoogen, om te beletten dat ze door de Zon niet bedorven werden, en als de Boom wel gevat heeft d' Aarde weër slegten.

Eer men plant, na het snoeyen van de wortels, moet men elke stronk van den Boom op de laagte snyden daar ze op blyven moet, zonder daar mede te wagten tot dat ze geplant zy.

Voor laage Boomen bepaal ik die lengte op vyf of zes duim in drooge gronden; en op agt of neegen in vogtige. Maar indien men vroeg draagbaare Boomtjes begeert, moet men die met al haar takken planten, als die maar wat zyn uitgedund zo de takken te veel door een loopen,) zo aan latwerk als laage Boomtjes.

En voor Stamboomen op zes voet, dat haar regte maat is in alderley slag van Aarde.

Men moet in het planten de beste wortels na de kant zetten daar de meeste Aarde is, en dat 'er, zo veel als moogelyk zy, niet een van na beneeden schiet, maar liever na den boovengrond toe, op dat van de warmte der Zon moogen gekoestert werden.

De kleine Boomen, na dat ze geplant zyn, en dan d' Aarde bestampen, doet veel kwaad; met de groote leid het anders geleege,
't is

- a. de Stam het zy hoog of laag teoen een muur heuning etc. of van de selve te planten, met of zonder kroon.*
bb. de Takken des zelfs, soo met de kroon geplant werd.
cc. de Wortelen, die altyt op zy of rond maar noyt na andere moeten geleyd werden.

LURIGE

staar van de Tis
 b doen saylen.

E L.

waarnemen, va
 rondom de was
 neit daar door te
 groeyen en uitw

in van Oetober, i
 o de Vorst het in
 ooge gronden pit
 het beeter tot in

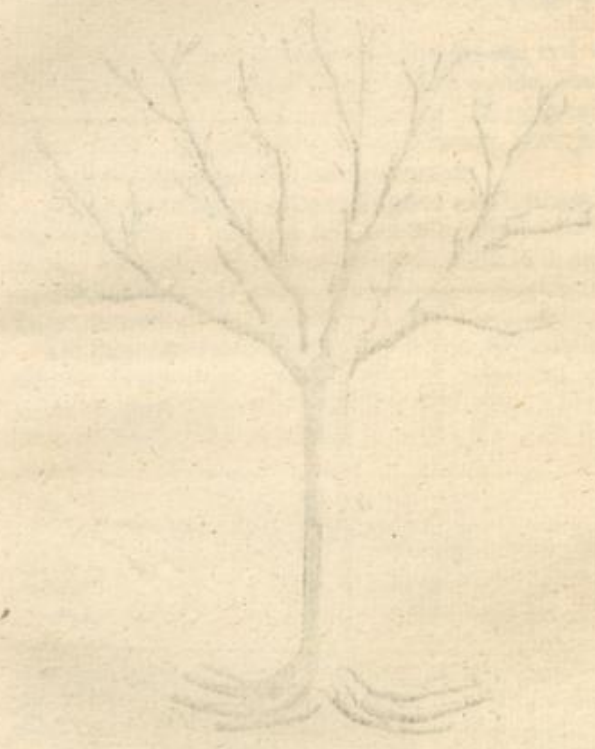
einde van de lug
 ne; te weeten n
 of drie duim lo
 s, die booven d
 Zon niet bedor
 de weer slegten
 moet men elke
 blyven moet,

of zes duim in
 Maar indien me
 e met al haar tak
 de takken te re
 tijes.

egte maat is in d

de kant zetten dar
 gelyk zy, niet es
 ovengrond toe, of
 werden.

en dan d'Aarde te
 het anders geleeyt.

NIE
't is goed dat
en ze te ver
Aan Leninge
len, zulzig no
of vier duim van
widen.
Haar affiant
rumbheid van de
ren, derhalven
mer voor laag
In dit byzon
nen, moet m
twaalf voeten
hoog is, men
te bekinder, n
kan maar vijf
ren of schutting
tegen ruimte
Heining-boom
voet van malkand
rye, of Kern-rye
Stumboomen
gronden.
Ags gevend
der moet zette
uitloopen.
Inden de k
of vier duim
Een opme
de boovengr
Boomen te k
Of d'Ente
vragen wein
Maar voor
ven d' Aarde
Eeverwel
te voorfchy

't is goed dat men die bestampt, en zelf den boovengrond ophoogd, om ze te verzeekeren tegen het geweld der Winden.

Aan Lattingen moet de kruin der Boomen na de Muur toe hellen, zodanig nogtans, dat d' uitterste top van de kroon daar drie of vier duim van daan blyven, en de snoci-kwetfingen niet gezien werden.

Haar afftant van malkander, moet geschikt werden na de deugzaamheid van de grond, en voornaamelyk na de hoogte der muuren; derhalven kan men ze digter zetten voor hooge, en wat ruimer voor laage muuren of schuttingen.

In dit byzonder stuk voor een gemeene afftant van Latting boomen, moet men te werk gaan van vyf en zes, tot tien, elf, en twaalf voeten toe; wel te verstaan, dat de muur twaalfvoet of meer hoog is, men altooseene Boom moet laten opschieten om de hoogte te bekleeden, tusschen twee andere die de laagte dekken, en dan kan men ze vyf of zes voet van malkander zetten, maar aan muuren of schuttingen van vyf of zes voet hoog moet 'er omtrent neegen ruimte blyven.

Heining-boomtjes, of Arbrenyns, moeten zes, agt en neegen voet van malkander staan; ook wel twaal of meer, zo het Pruimen zyn, of Kern-vrugten, op tamme Stammen.

Stamboomen drie, vier roeden, ook tot zeeven toe, in ruime gronden.

Agt geevende, dat men in groeizaame Aarde de Boomen wyder moet zetten als in slegte, om dat de kroonen daar breeder uitloopen.

Indien de kuilen nieuw gemaakt zyn, zal d'Aarde ten minste drie of vier duim zakken.

Een opmerking die noodig is om d'Aarde hooger te houden als de boovengrond der buuren, en om d'ongeleegentheit te myden van Boomen te krygen, die al te vroeg na de diepte schieten.

Of d'Enting buiten of onder zy, is voor het slaagen van Kern-vrugten weinig aan bedreeven.

Maar voor Steen-vrugten is het beeter dat ze heel - en - d' al booven d'Aarde is.

Evenwel om de fraayigheid van beide is het wenschelyk dat ze te voorschyn koome, maar voornaamelyk, dat de wortels zodaanig

B

geplaatst

geplaatst werden, dat overtollige hette, droogte, nog groote koude, nog het yzer van de Spa haar niet kinderen kan.

N E E G E N D E A R T Y K E L.

Om het snoeyen van Boomen behoorlyk te verstaan, moet men ten minsten weeten den tyd wanneer, de reeden waarom, en vooral, is 't mogelyk, de manier van behandeling.

Aangaande den tyd, is het zeerlyk goed snoeyen, van dat de blaaden afvallen tot de nieuwe wéér beginnen uit te loopen; en wat Boom het ook mag zyn, men moet het nooit meer als eens, of ten hoogsten tweemaal 's jaars, en dat in 't laatst van Juni (op dat de Vruchten des te sterker moogen werden) dóen.

Met die voorhoede, is het niet kwaad, dat men eerst de zwakste, en laater de sterkste Boomen snoeye.

Aangaande de reeden, men snoeid om twee reedenen; eerst, om te maaken dat de Boomen schooner vruchten geeven; en ten tweede om ze t'allen tyde aangenamer voor 't gezigt te hebben, alsse zyn zouden zo zy niet gesnoeid en waren, en ten derden, de tweede reis, op dat ze dan zo veel eer bloemknoppen, aan 't nieuwe hout maaken.

Dit tweede punt kan men niet verkrygen, als door het fatsoen dat men elke Boom geeft.

Dat fatsoen moet verscheiden zyn, na het onderscheid der plaatsen, en het ziet niet verder als op Arbernyns, en Boomen aan latingen, want men moeid zig zelden met Stam-boomen om die dikwils te snoeyen.

Het zyn alleen de zwaare takken die dit fatsoen geeven konnen, dat men noodzaakelyk wel begrypen moet, zodaanig, dat het geduurig als voor onze oogen is.

Een heining van Arbernyns moet laag van Stam zyn, in het midden reedelyk oopen, op dat de Zon ook in 't midden, om te meer rypheid, en te eer ook aan die binnentakken vruchten te geeven; rond in zyn omtrek, en eenematig gestoffeerd op de zyden; die vier hoedanigheeden is d' opening in 't midden de voornaamste; en het grootste gebrek aldaar is de verwarring van te veel hout door mal-kander, dat men booven alles vermyden moet.

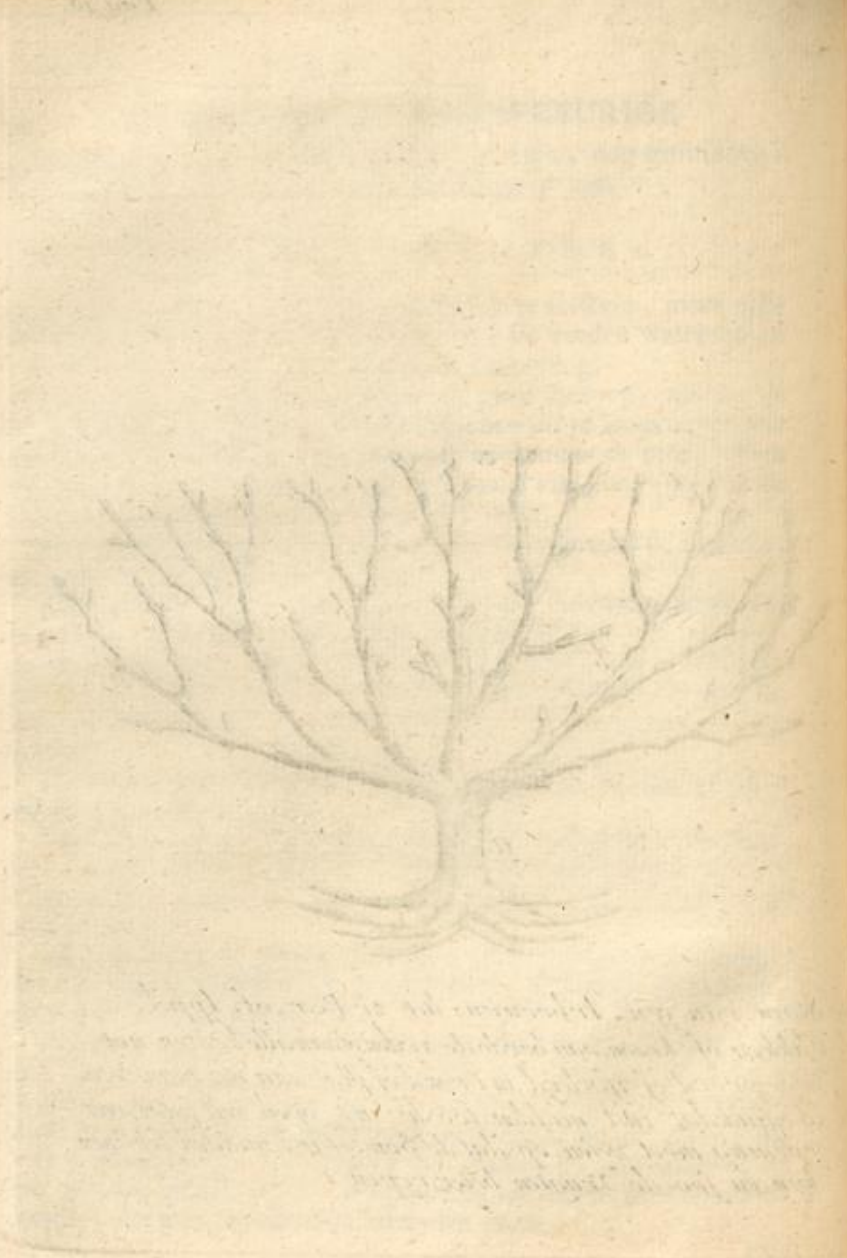
Om

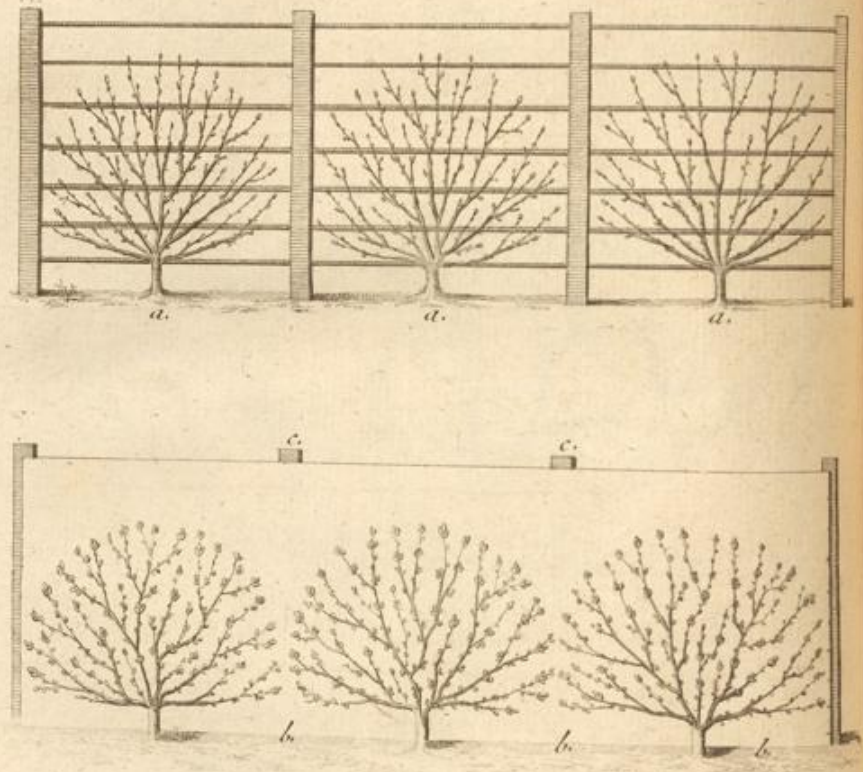

de Stam van a
de Takken of kr
mispred. of
de Takken dat
opening moe
kan. en so

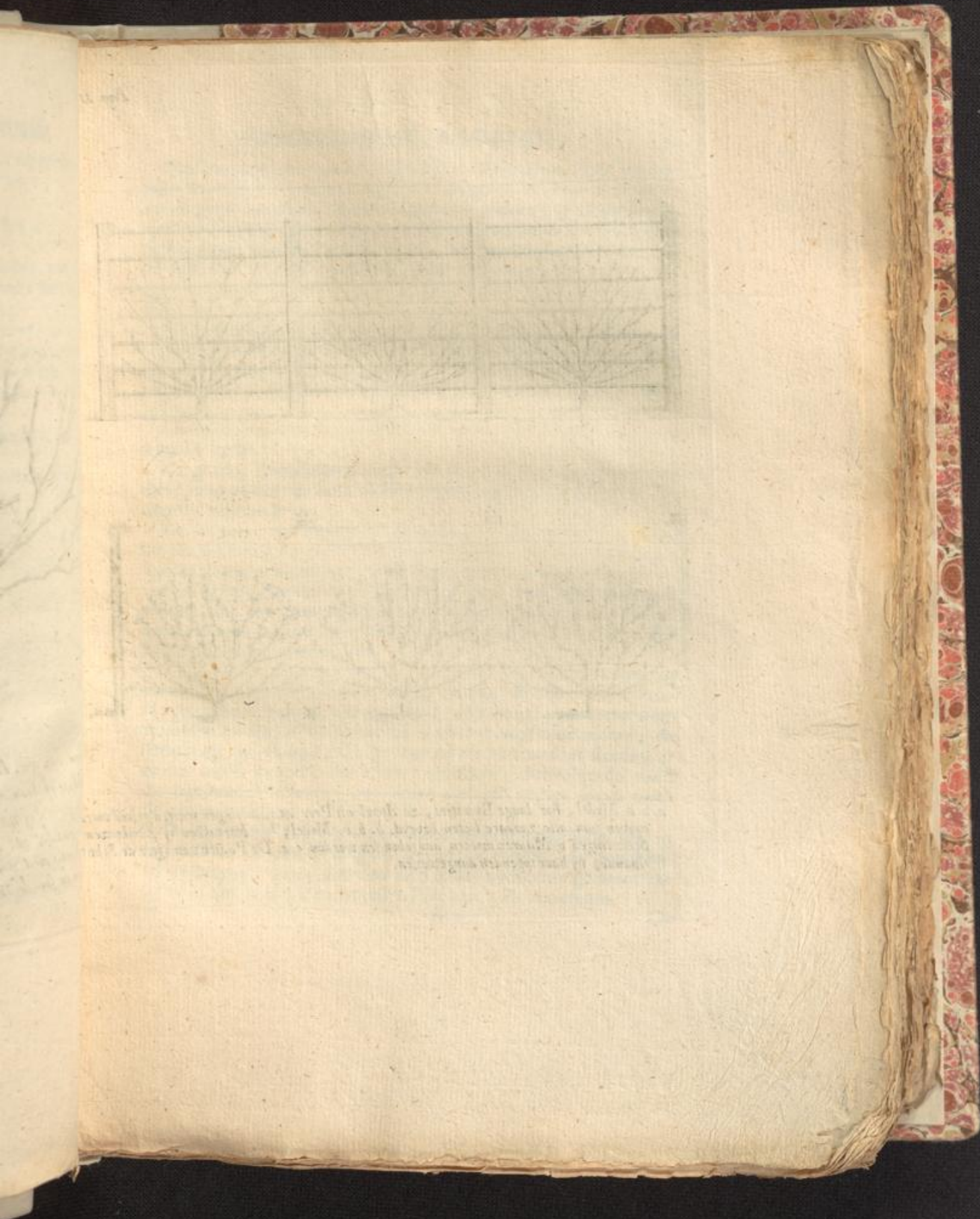
de Stam van een Arboren, het zij Peer of Appel.
 de Takken of kroon, aan beyde de zijden of aan alle kanten net
 uitspreyerd of afgeleyd in 't rond of plat aan een muur etc.
 de Beduidel dat in 't midden, soo hi in 't open veld staat, een
 opening moet wesen, op dat de Son tot in 't midden schijnen
 kan, en soo de Vruchten beter ripen.

*a. a. a. Model, hoe laage Boomtjes, zo Appel als Peer aan Latingen moeten geleid worden
booven van alle zwaare looten bevryd. b. b. b. Model, hoe Perzikken of Abrikooszen
Schuttingen of Muuren moeten aangebonden werden c. c. De Paalen van agter de Schuttingen
gaande, by haar topenden aangewezen.*

Om Bo
lyke insig
zyden gelyk ve
op dat het wer
suffeerd zy; z
ve voet van
aan't einde va
hoog is.
Hier leid m
t goed gebr
dik en vwa
ungeveeden
geveend te
De beide
kwaad onder
De goede;
dan ynze zw
dige by malk
De kwaad
in het dikke h
lander staan;
Om deere o
weten, dat o
geveend zyn
kwaad vuloop
Ten twee
naamdijk, i
der en lan
zwarder o
derhalven,
ze dun moe
de afgevee
fit vullen.
De manie
der daad is
lyk te beg
tigheid, dat

Om Boomen aan muuren, schuttingen en lattingen haar behoortlyke frajigheid te geeven, moet men kragt en takken aan weedyden gelyk verdeelen, als een uitgestrekte waayer, of paauwestaart, op dat het werk, waar ook zyn hoofd begint, overal eeveneens gestoffeerd zy; zyn het laage Stammen, dan moet het omtrent een halve voet van d'Aarde beginnen; zyn het hooge, dan begint het aan't einde van de Stam, die doorgaans zes voet of daar omtrent hoog is.

Hier leid nu de geheimenis in't onderscheiden van de takken, en 't goed gebruik dat men daar van maaken moet; de takken, 't zy dik en zwaar, of dun en teerder, hebben elk haar reeden om 'er uitgesneeden, of behouden te werden, om lang te blyven of kort gesnoeid te zyn.

Die beide soorten, 't zy dikke of dunne, daar loopen goede en kwaade onder.

De goede, zyn die na d' order van de natuur voortkoomen, en dan zyn ze zwaar van hout of dikke blomknoppen, en dan die vry digt by malkander.

De kwaade, zyn teegens ordre van de natuur uitgekoomen, meest uit het dikke hout, en derhalven plat van knop, die wyd van malkander staan; waarom men ze de naam geeft van waater-looten.

Om deeze order van de natuur te begrypen, moet men voor eerst weten, dat de takken niet moeten koomen als op de geene die lef gesnoeid zyn; en dus zyn al die op andere plaatzen, als oud en dik hout uitloopen, waaterloten.

Ten tweeden, moet men d' order van de nieuwe takken weten, naamelyk, indien 'er meer als een is, zo moet de boventak zwaarder en langer zyn als die regt daar onder voegd; en deeze weer zwaarder en langer als de derde, en zo vervolgens de andere; en derhalven, zo eenigen tak zig zwaar en dik verthoond ter steede daar ze dun moest weezen, dat 's een waater-loot; dienvolgende moet die afgesneeden worden, ten waare men een leedige plaats moest vullen.

De manier van snoeyen, houd men voor veel moeyelyker alsse in der daad is, als men 'er de gronden van kan weten, die gemakke-lyk te begrypen zyn; dan vind men in dat werk een ongemeene ligtigheid, dat waarlyk het meester-stuk van 't Hovenieren is.

De voornaamste gronden zyn, eerst, dat jonge Boomen ligter te snoeyen zyn als d'oude; enbyzonder, die voor deezen meermaalen kwaalyk gesnoeid waaren, en haar behoorlyke figuur niet hebben; d'alderbekwaamste Hoveniers staan verleezen om die oude gebreeken te verbeteren; ik geef op zyn plaats byzondere regulen voor zulke toevallen.

Ten tweeden, dat de zwaare takken kort gesnoeid moeten werden, gemeenelyk op twee of drie duim lengte; op dat daar blomknoppen voor 't volgende jaar uit koomen; nogtans zyn 'er gevallen dat menze wel wat langer behoud, maar zelden.

Ten derden, dat 'er onder d'andere takken eenige zyn die men korter, en eenige die men langer laten kan, dat 's te zeggen, van van agt, neegen, en tien duim, tot een voet of anderhalf toe, en moogelyk nog langer, en boven al aan Perzikken, Pruimen, en Karlsen, teegen lattingen; dat geschikt werd na dat ze kragt en dikte hebben, om, zonder breeken, de vrugten behoorlyk te voeden, en te draagen, daar ze mee beladen zullen werden: altyd aan Montagne-Perlikken moeten de toppen bewaard werden, anders gaan de vrugten aan die takken, gemeenelyk dood.

In weelig tierende Boomen, en die niet een eene fraye figuur hebben, zou men naauwelyks te veel aankoomend draaghout konnen laten; behoudens, dat het 'er geen verwarring in brenge: maar de zwaare; die men hout-takken noemd, moet men 'er doorgaans in alle Boomen maar een van allen overlaaten, uit elke snoeiing van het voorgaande Jaar geschooten, om zo de Boomen te bewaaren, anders zyn ze haast uitdraagers.

Ten minsten dat van wel deurgroeyende Boomen de uiteinden der nieuwe takken zig niet te wyd van malkander spreiden, nog na strydige plaatsen loopen, en die op de zyden leedig zyn; zo dat het noodig is hoe eer hoe beeter de zyden te vullen, om de sierlykheid van de figuur te voltooyen, en in dat geval kan men 'er twee, ook wel drie takken van laten blyven, mits dat ze van verscheiden lengten zyn, en nooit de figuur van een vork of gaffel maaken.

De Vrugt-takken vervallen, na dat ze haare werking gedaan hebben, met dit onderscheid, dat het in Steen-vrugten geschied in een, twee, of drie Jaaren ten langsten; en in Korf-vrugten, eerst om de vier of vyf Jaar.

En

KEURIGE

inge Boomen ligt
er deelen meermal
e figur niet behin
om die oude ghe
ndere regulen n

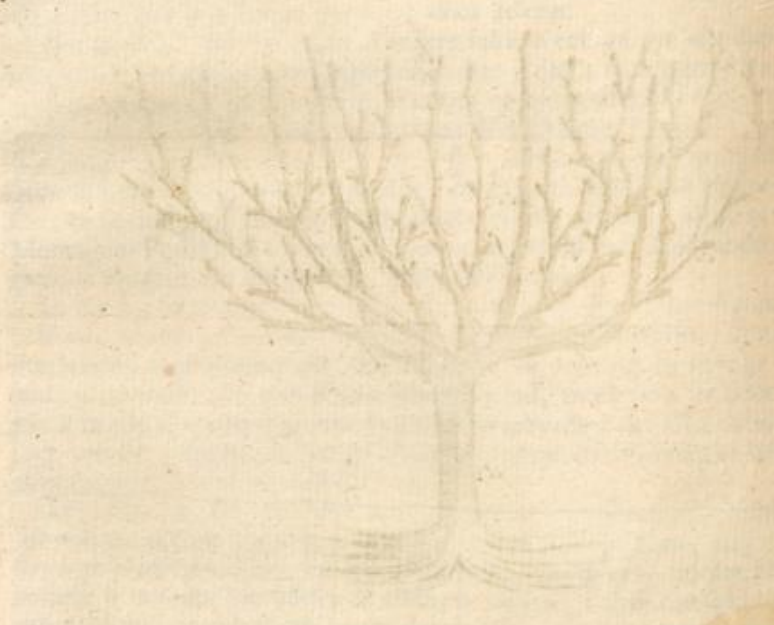
gesnoeid moeten w
e; op dat dar bin
ogtans zyn 'er goud
ten.

en eenige zyn den
dat 's te zeggen,
of anderhalve
ikken, Prunus,
d na dat ze knop
en behoorlyk te
n werden: altyt
ard werden, en
lood.

en een fraye sp
mend draagheit in
warring in boog
moet men 'er dat
aiten, uit elke linc
zo de Boomen te b

Boomen de uiteind
der spreiden, als
redig zyn zo die
n, om de crenylin
n men 'er twee, of
van vericheiden op
affel maaken.
werking gedaan heb
gten gechied in en
rugten, eerst an

En berbe
we takten
moeten; of
barheid ver
Dat voort w
ÿ zy na binne
Maar een
groei, ten w
nemen, gel
De traay
Vrugten, h
odentelyk
groef en goe
feyden.
En dewyl
wa, om de v
zy natuurlyker
dere groore ta
van het snoey
met andere bo
dikke tak te l
mens is dien g
boom van te
Dat keure
ben; dat 's r
ken, die gro
leen de laag
Mix d
den Boom
de zyn: wa
hoogfte bev
men te heb
ryde, dat
dit om zull
der kleine
toegende
ontlasten va

En derhalven is de voorzigtigheid hoognoodig dat men om nieuwe takken denke, in plaats der geene die men weet dat weg gaan moeten; of anders zal men in 't ongemak van leedigheid en onvrugbaarheid vervallen.

Dat soort van Vrugt-hout is over al goed, waar het ook uitschiet, 't zy na binnen of na buiten.

Maar een zwaare tak is altoos kwaad als hy binnen in den heining groeid, ten waare mischien om de geene te besluiten die te veel schot neemen, gelyk gemeenelyk gebeurt in de Peeren Beurrez.

De fraayigheid der Boomen, en d' overvloed en schoonheid der Vrugten, hangd dan voornaamelyk af van 't wel snoeyen, en het ordentelyk behandelen van zekere takken, die op de zelve tyd grof en goed zyn; en die dik en kwaad zyn, t'eenemaal weg te snyden.

En dewyl zomtyds een tak die in 't voorleeden Jaar lang gelaaten was, om de vrugt, die als dan meer voedzel begint te krygen als zy natuurlyker wyze hebben moest, en derhalven dik word, en andere groove takken uitschiet; zo is het een voornaame bezorging van het snoeyen, niet alleen met dien tak te werk te gaan, als met andere hout-takken; maar hem in zyn booven-top niet eene dikke tak te laten behouden; ten minsten zoo men niet voorneemens is dien geheelen Boom te laten verloopen, en'er een Stamboom van te maaken.

Dat keurelyk beleid leerd ons de Boomen doorgaans laag te houden; dat 's te zeggen, dat het beeter is in 't snoeyen de-booven-takken, die grof en zwaar zyn, heel-en-dal weg te neemen, en alleen de laagste te behouden, als dat men anders doet.

Mits dat de hoogste niet voordeeliger staan om fraayigheid aan den Boom te geeven, als de laagste doen, dat wat ongemeens zoude zyn: want in dat geval moet men de laagste wegneemen, en de hoogste bewaaren: men doeld hier voornaamelyk om schoone Boomen te hebben, en met een nogtans ook veel vrugten, verzeekerd zynde, dat den overvloed van schoone Vrugten nooit zal missen, die om zulk een volkooome gesteltenis volgen, om dat men geene der kleine takjens wegneemd die ze moeten uitleeveren; en in teeteegendeel die zoekt te vermeenigvuldigen, en haar geduurig te ontlasten van alles wat 'er schaden kan, dat is, haar voedzel ont-

neemen, gelyk de waaterloten altyd meest doen, en daarom sterft het verdere van een tak, of blyft eeven maager.

De korting maakt dat in den tak, die op 't einde staat, van den geene die weg genoomen is, al het sap indringd dat in de boovensten, die afgeteeden is, zoude gegaan hebben, waar door dien behouden tak veel sterker groeid, en by gevolg bekwaamer werd tot overvloedige vrugtbaarheid.

En dewyl zomtyds teegen de gewoone loop der natuur, zwakke takjes op 't einde van de zwaare uitloopen, die in de voorgaande snoeying gekort waren, zo leerd deeze behandeling die kleine takjes te bewaaren, en dan doet men zyn snoeying op de groote, die beneden die kleine of kleinen staande, zig best vertoonen om de fraaye figuur te volmaaken.

Behalven het snoeyen daar wy nu van spreken, doet men te mets nog een andere werking, die men toppen noemd; en dat 's doorgaans nutter voor Perzikken als andere Boomen, ten zy van alderley Enten op kloeke en sterke Boomen die in het oopen veld staan; d'uitwerking van dit toppen is, te beletten, dat de takken niet al te dik werden, en by gevolg onnut tot Vrugt; nog te lang, waar door een Boom te vroeg zoude opschieten, of door harde wind aan stukken gesmeeten werden.

Daar en boven is het van deeze uitwerking, dat 'er in plaats van eene, verscheide takken voor den dag koomen, waar onder kleine zyn voor de vrugt, en eenige zwaare om hout te maaken; die handhaaving, of liever den tyd om zig daar van te bedienen, is in Mey en Juny; als booven reets is aangewezen; en de manier dat men als dan met de naagels deeze tak afknyp, die een half voet lang zynde, of wat meer; begind grof en dik te werden.

Ik zal hier van 't Snoeyen der oude Boomen, nog Vygen, niet spreken daar moet men andere Tractaaten over nazien, die byzonder daar van gemaakt zyn.

TIENDE ARTYKEL.

't Is gemeenlyk half Maart of April als men begind Boomen tegen muuren, schuttingen en lattingen aan te leggen.

De fraayigheid daar van bestaat hier in, dat men links en regts de

LEURIGE

n, en daarom hier
ande staat, yan in
dat in de boone
waar door dien
oc a waamer wort

der natuur, twi
die in de voorga
ning die klein
ing op de groot, a
st vertoonen en

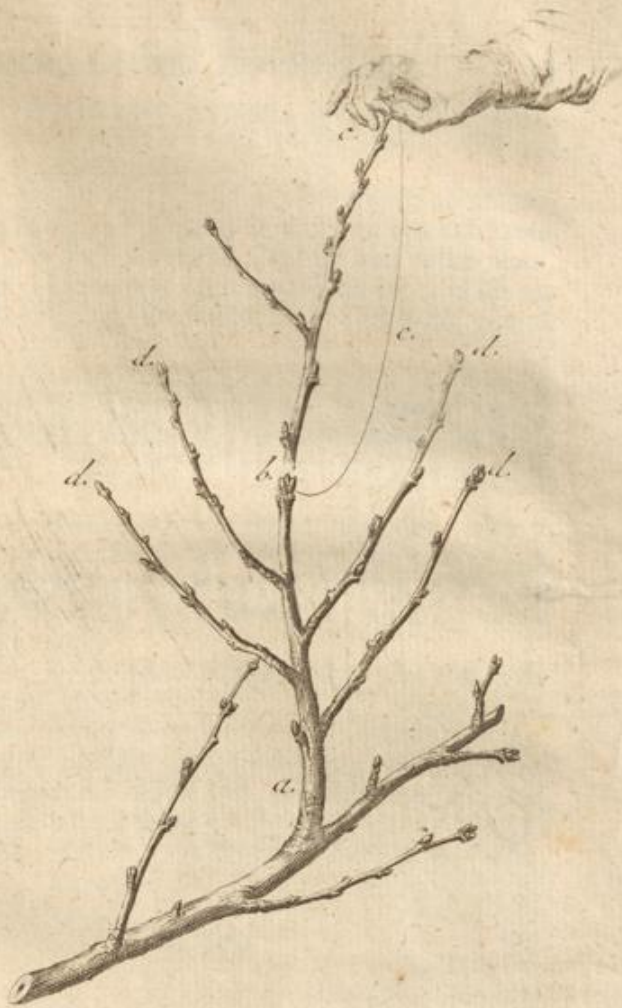
en, doet men
nd, en dat 's de
, ten zy van al
et oopen veld
at de takken ne
, nog te lang, w
doet harde wint

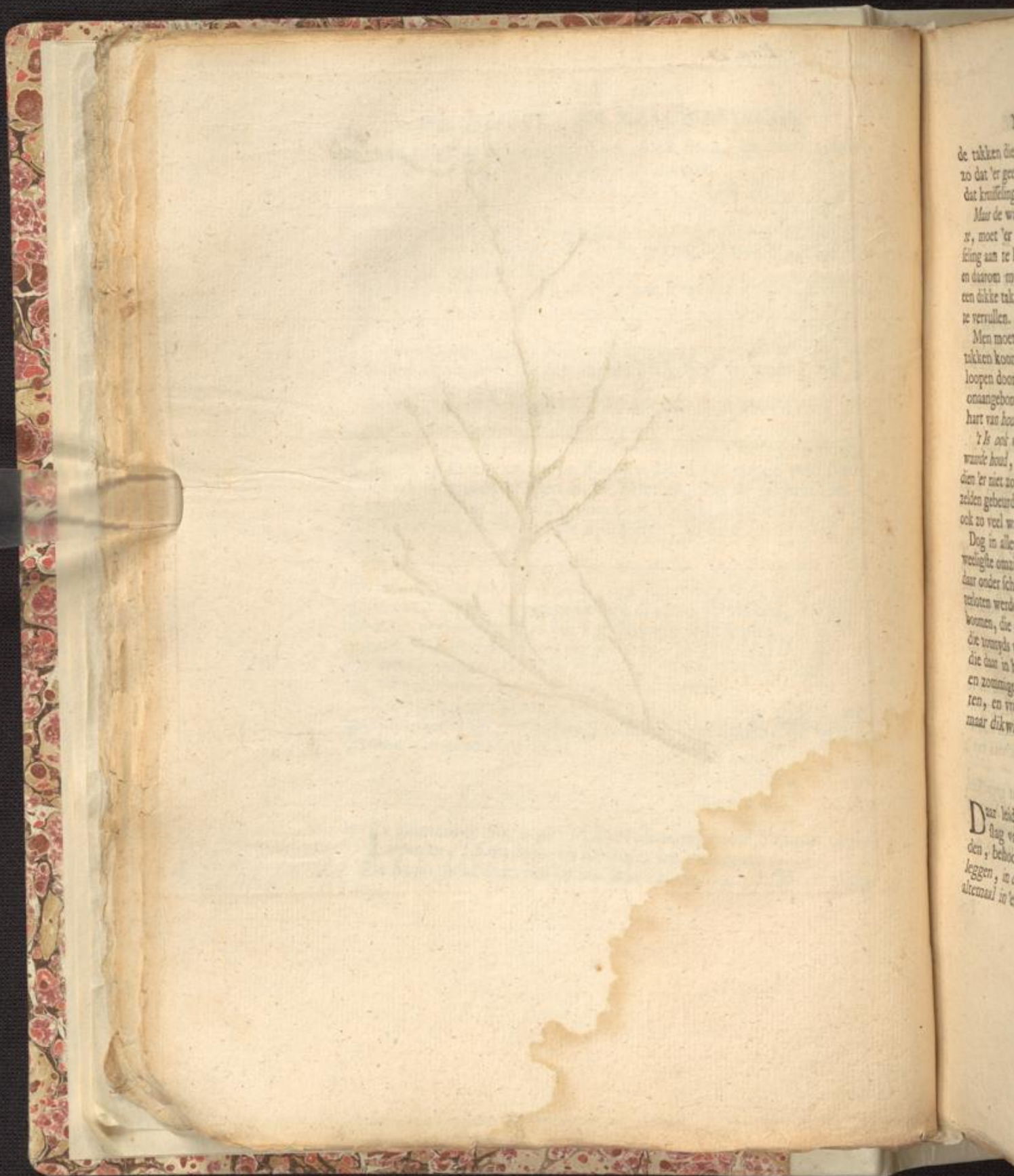
dat 'er in plant
, waar onder
maaken; die
bedienen, is in
de manier dat men
half voet lang op
en.

, nog Vijgen, en
er natien, die by

E L.

egind Boomen op
eggen.
men links en op

de takken
zo dat 'er geen
dat knuffeling

Maar de wa

x, moet 'er
king aan te b
en daarom mo
een dikke tak
te vervullen.

Men moet
takken koo
lopen door
onaangebo
hart van hoo

't is ook v
wante houd,
dien 'er niet zo
zelden gebeurd
ook zo veel wa

Dog in alle
weegte om
dat onder lich
reizen werd
wonen, die
die tomrys v
die dat in b
en zominge
ten, en vru
maar dikwi

Dus leid
slag va
den, beho
leggen, in d
altmaal is 'er

de takken die wederzyds kunnen koomen, net in order schikt, zo dat 'er geen verwarring onder is, nog leedige plaats, nog iets dat kruiffeling door malkander loopt.

Maar de wanstant van het leedige veel grooter zynde als d'andere, moet 'er geen zwaarigheid gemaakt werden om een tak kruiffeling aan te binden, als men anders het leedige niet vullen kan, en daarom moet met altemet wel eens een waater-loot, alisse uit een dikke tak gesprooten, daar in laten staan, om alzo dat gebrek te vervullen.

Men moet weér zorgvuldig beginnen aan te binden zo ras als 'er takken koomen die daar lang genoeg toe zyn; en perykel zouden loopen door harde en sterke winden van een te breeken, indien ze onaangebonden bleeven, want zy zyn byzonder teer, als nog niet hart van hout zynde.

't Is ook vooral noodzaakelyk; dat men al de goede takken in waarde houd, die voor al de Perzikken des Zoomers maaken, indien 'er niet zo meenig zyn dat ze malkander in de weeg wassen, dat zelden gebeurd in een Boom die wel behandeld is, want die maakt ook zo veel waaterloten niet.

Dog in allen geval, zo de nood dringd, moet men eenige der weeligste omzigtig aftrekken of uitsnyden, om te maaken dat die daar onder schuilen niet te lang deurschieten, en ondeugende waaterloten werden, gelyk het ook geen kwaad mag dat men Peereboomen, die ergens teegen aan geleid zyn, de waaterloten afneemd, die zomtyds voor aan uit het dikke hout uitloopen, en in heiningen die daar in het midden koomen; en dat noemd men waaterloten, en zommige noemen het dieven, om dat ze het voedzel van de Vruchten, en vrugtbaare bloemmakende takjens niet alleen beneemen, maar dikwils ook doen sterven en vergaan.

ELFDE ARTYKEL.

Daar leid aan gelegen, dat zo wel Heer als Tuinman alderley slag van Vruchten, in wat getyde van 't Jaar zy ook ryp werden, behoorlyk weet te plukken; die niet rypen eer ze beslooten leggen, in de Fruit-kaamers te laten bergen en wegschikken: die altemaal in 'er volle fleur te bewaaren, op zyn pas te doen eeten, en haar

haar geen tyd te geeven van bederven.

TEN OPSIGT VAN HET

TWAALFDE ARTYKEL.

't Geen het Enten, of Griffelen en Queeken raakt.

Moet men weten, dat de beste en gemeenste manier van griffelen geschiet door Enting, of door Oculatie: het Enten werd in February of Maart, ja ook in April gedaan, (na het seizoen het dikwils toelaat) op Boomen, die in het midden een duim dik zyn, tot tien, twaalf, en nog meer duimen toe in de rondte: de wyze van griffelen is goed voor alderhande Fruit-boomen, behalven Perzikken, Amandels, Moerbeyen, Vygen enz. daar't zelden mee gelukken wil.

Het kweeken door Oculatie van Korl- en Steen-vrugten, zo het een Jaarig Lot is, moet omtrent St. Jan, of liever wat laater geschieden; maar is het zo oud niet, en dat voor Pruimen, Kerffen en Appelen, dan werd het in 't laatst van Augustus gedaan; op Perzikken, Abrikozen, of op dito Perzikken en Amandels, zo om half September; naamelyk, men moet het op d'eene nog d'andere doen als in 't algemeen, als de sappen wat verminderen, echter dat de schil van het hout nog gemakkelyk afgaat.

De ervaarentheit heeft in Vrankryk geleerd dat het griffelen der Karstanie-boomen door Insteeking in 't leest van April of begin van Mey geschieden moet, als de schors zig gemakkelyk begind los te maaken; de Vygen kunnen ook op de zelve tyd en wyze gegriffeld werden, of maar door simpele Oculatie: de Kerffen daar en teegen in February of in 't begin van Maart, eer de schors van 't hout afgaat, anders is den arbeid vrugteloos.

De Wyngaard werd door insplyting op het oude hout gegriffeld, dat men met Aarde dekken moet, en moet men zulks in Maart of April waarneemen (dit zeit men in Vrankryk te geschieden) maar hier gaat het op deeze wyze niet aan, maar wel met stek te steken, of ranken in de Aarde, of Mandjes in te leggen.

De Peer slaagd zig zo wel op wild houd als op Quee.

Per-

NE
Perzik, of
Appel op
dys om beaang
naemlyk als de
geest zyn.
Prum en
Vrankryk de S
land, Zeeland
Het gaat o
Appel op mal
of maakt gan

T
E
Ik mog zegge
Ligtvoering
tuschen-ran
gewallen, en
die men geme
dat wat gebo
te daar boor
daarig dat
tighet en
te spreken
Meel, dat i
men gevoeg
Meel, zeg
en veragtig
daarig dat
zyn behoer
zel voor de

Perzik, op Pruijn en Amandel.

Appel op wild Appel-hout voor opgaande Boomen, en op Paradyss om heiningen te maaken, is tot nog toe best bevonden; voornaamelyk als de Appelen en Peeren op nu al draagende, nog eens ge-ent zyn.

Pruim en Abrikoos op Pruijn-hout, waar van de beste zyn in Vrankryk de St. Juliaans, en zwarte van Damafte, maar in Holland, Zeeland, enz. op Wyn-krooft, en Violet-pruijn.

Het gaat ook wel eens op Amandel, en zomtyds werd Peer en Appel op malkander gegriffeld, maar doorgaans loopt het slegt af, of maakt gansch geen goede Boomen.

T W E E D E D E E L.

E E R S T E K A P I T T E L.

Van de Aarde in 't Algemeen.

Ik mag zeggen, myns bedunkens, dat de Aarde als een soort van lichtvoerig Zand is, dat door zeeker Zout, van de natuur in elk tusschen-zandje verspreid; bekwaam is tot het voortbrengen van gewassen, en daarom moeten 'er veele Zandjes by malkander zyn, die eene gemaatigde vogtigheid ontfangende een lighaam maaken, dat wat gebonden is, en vervolgens zekere graaden van zoete warmte daar doorstraalende, gelyk als een bezielde lighaam werd; zoodaanig dat zonder twee ja vier hulpen, als van Vogt, Zout, Vet- tigheid en Warmte deeze Aarde van geenerley nut is, en om zo te spreken als dood; het is bykans hier meede gelyk als met het Meel, dat in zyn geheel is, veele oneindige kleine deeltjes te zaa- men gevoegd, en altemaal wel van malkander onderscheiden: dat Meel, zeg ik, naar eisch van zaaken meer en minder nat gemaakt en vetagtig zynde, werd nu een Paftei-deeg, dan een Papje, zo- daanig dat het eene en het andere met wat Zout gemengd, en dan zyn behoorlyke warmte gegeven zynde, bekwaam werd tot voed- zel voor den Mensch; in plaats d'it dit Meel onnut zoude blyven.

C

en